

SZABÓ TIBOR

Szélsőjobbaldali pártok Olaszországban¹

Itáliát 1992-ben politikai földrengés rázta meg. A második világháború befejezése óta ugyanis az olasz politikai viszonyokban egy viszonylagos állandóság, mozdulatlanság mutatkozott még amellet is, hogy a kormányok igencsak sűrűn váltották egymást. Az állandóság, a folyamatosság és az instabilitás tehát egyszerre volt jelen. Mégis, azt lehet mondani, hogy a jellegzetesen olasz politikai technika, a kompromisszumos politizálás azt eredményezte, hogy a kereszténydemokrata párt hegemoniája olyan kormányok megalakítását tette csak lehetővé, amelyekben a *Democrazia cristiana* politikája játszott a főszerepet.² Ezen a viszonylagos mozdulatlanságon az sem változtatott lényegesen, hogy a kereszténydemokrata párttal időleges kormány szövetségre lépett olasz szocialista párt is alakíthatott olykor kormányt. Nagyjából kialakult az az ötös pártszövetség, a *pentapartito*, amely kormányzott.

A politikai földrengést azok a radikális változások okozták, amelyek az időközben felhalmozódott (és itt nem elemezhető) gazdasági, politikai és morális problémák által kiváltott súlyos válság következtében álltak elő. 1992 februárjában a *Mani pulite* bírákból és ügyészekből álló csoportja antikorrupciós vizsgálatokat kezdeményezett a politikai élet kevésbé jelentős és nagyon jelentős képviselői ellen, amely azon kívül, hogy eredményes volt, és a „tangentopoli”, azaz a csúszópénzes világnak tulajdonképpen a végét hozta Itáliában, a politikai életre, a politikai stílusra is alapvető hatást gyakorolt. Az olasz pártstruktúra szinte teljesen átalakult, a régi, történeti pártok

eltűntek vagy átalakultak, és teljesen új pártalakulatok jöttek létre. Ez a folyamat 1996-ig tartott, de ma sem tekinthető véglegesen befejezettnek.

Az átalakulás lényege egyrészt az volt, hogy az olasz közvélemény annyira megelégedte még a túlságosan átideologizált „párt” elnevezést is, hogy a létrejövő formációk nagyjából már nevükben is elhagyták ezt a kifejezést. Helyette „szövetséget” és egyéb, a tömörülés jellegét kifejező fogalmat választottak a pártok nevéként. Másrészt új közszereplők léptek a politika színterére, mint a médiamágnás Silvio Berlusconi, aki televízióbirodalma hatalmát is felhasználta (és felhasználja) a politikai küzdelmek során. Harmadrészt (és ez igen jelentős változás) Olaszországban is kialakult a politikai váltógazdaság, amely a nyugati demokráciákra általában is jellemző, de Itáliában ez mindaddig nem valósult meg. S végül elég jelentős volt ez a változás, amely végül is a jobboldal időleges előretörését eredményezte.

1. SZÉLSŐJOBBRÓL JOBBKÖZÉPRE: AZ MSI ÁTALAKULÁSA ÉS ELTŰNÉSE

Az ötpárti koalícióban soha nem vett részt, mert nem vették be, a *Movimento sociale italiano* (MSI), az olasz újfasiszta párt, amelyet 1946-ban a *Repubblica Sociale Italiana* (1943–45), vagy más néven a *Salói Köztársaság* hívei alapítottak. Az 1945 utáni időkben tehát végig ellenzékben politizáltak. Vezetőjük és legjelentősebb teoretikusuk Giorgio Almirante volt.³ A párt 1972-ben egy kisebb monarchista párt beolvasztása után az MSI-Dn (*MSI-Destra Nazionale*) nevet vette fel s ezzel nyíltan, elnevezésében is vállalta radikális jobboldaliságát.⁴ 1987-től, kisebb időszakot leszámítva, vezetője az igen tehetséges és fiatal politikus, Gianfranco Fini lett. A párt további sorsa nagymértékben függött tőle.⁵

Amikor átvette a párt irányítását, számolnia kellett azzal a ténnyel, hogy Mussolininek még jelentős és ortodox hívei voltak a pártban. Közülük például Pino Rauti még 1994-ben is az Európai Parlament képviselője volt. A klasszikus és az új olasz faszizmus képviselői a kapitalizmus és a kommunizmus közötti „harmadik utat” szerettek volna megvalósítani. Elveik között erős állam megteremtése szerepelt, amely erőteljesen szociális érzékenységű, a morális és társadalmi értékek tekintetében korporativista és ultrakonzervatív. Elsősorban a nemzeti aspektusra, a nemzeti értékekre helyezték a hangsúlyt.

Az 1990-es évek elején egyre sürgetőbben merült fel a kérdés, hogy milyen mértékben ragaszkodik a párt ideológiájában a Mussolini-féle tradícióhoz, és milyen mértékben igazodjon a változásokhoz. A pártot az 1992-ben megindult korrupcióellenes kampány igen kevésbé érintette, hiszen sohasem voltak kormányon, és csak igen kevés politikai és gazdasági döntésben vettek részt. A változtatás tehát számukra ebből a szempontból nem volt sürgető. Gianfranco Fini mégis változtatásokat szeretett volna megvalósítani a párt megjelenítésében, stratégiájában és taktikájában. Ha nem is a szavazói, de a militáns párttagjai még az 1990-es évek elején is erősen kötődtek a fasizmus által képviselt ideológiához, propagandához: a fekete ingtől egészen a „római köszöntésig”. Még 1992. október 28-án is evidens volt ez, amikor a párt a római Piazza Venezia térre hívta szimpatizánsait, ahol egykor a *Duce* szólt a tömeghez, most pedig unokáját, Alessandra Mussolinit köszöntötte előre emelt kézzel. Néhány hónappal később, 1993 júniusában a *La Stampa* című napilapban maga Fini minősítette Mussolinit „a század legnagyobb államférfijának” („Mussolini? È stato il più grande statista del secolo”), valamint azt is kijelentette, hogy a „fasizmust 1938-ig nem lehet negatív jelenségnek tekinteni”. Ezek a kijelentései nagy visszatetszést keltettek mind Itáliában, mind külföldön.⁶

A nagy fordulatot az MSI-Dn politikájában talán az 1993-as római és nápolyi polgármester-választás hozta. Rómában Gianfranco Fini indult, de 47%-os eredményével mégis veszített, Nápolyban ugyanez játszódott le Alessandra Mussolinnal. Ezek a félvereségek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Fini változtasson a párt megjelenítésén és ideológiáján is. Észre kellett vennie, hogy az olasz politikai identitás egyik fő sajátossága az antifasizmus, és ha ezt elfelejti, a hatalom kapui továbbra is zárva maradnak pártja előtt. Ezért Fini fordított egyet és kijelentette: az antifasizmus „alapvető demokratikus érték”. Megtoldotta még azzal, hogy „a holokauszt a század legnagyobb tragédiája volt”.⁷ Ezzel tulajdonképpen szakított is pártja múltjával, majd az 1994-es választások idején, amikor a Berlusconi vezette párt és koalíció nyert és az MSI-Dn-nak hatalmi perspektívái nyíltak, Fini magát és pártját is *posztfasiztának* kezdte el nevezni. 1994-ben először nem ment el megkoszorúzni Mussolini szülőfalujában, Predappióban (Romagna tartományban) lévő síremlékét, viszont elment a Róma melletti Fosse Ardeatine antifasiztáinak az emlékművéhez.⁸ Ezekkel a gesztusokkal természetesen Gianfranco Fini nem lett antifasizta, de szeretne volna érzékeltetni az olasz politikai közvéleménnyel, hogy tiszteletben tartja az 1947-es olasz alkotmányt az azt a még ma is

érvényben lévő paragrafusát, amely minden fasiszta pártot és mozgalmat törvényen kívül helyez. Több alkalommal elment az Egyesült Államokba is, ahol szívélyesen fogadták.

Az 1994-ben ténylegesen is kormányra került jobboldali párt-szövetség (Polo delle Libertà) egyik eleme már a Fini vezette új néven megalakult párt, az *Alleanza Nazionale* (AN) volt. 1995 januárjában Fini a Fiuggiban megtartott országos kongresszuson⁹ elérte, hogy az MSI-Dn mint párt csatlakozzék a választásokra létrehozott *Nemzeti Szövetséghez* (AN), s ezután e néven szerepeljen az olasz politikai palettán. Azok a meggyőződéses fasiszták, akik e változásokat nem kívánták elfogadni, új pártot alapítottak *Movimento Sociale – Fiamma Tricolore* néven és az 1996-os választásokon 0,9%-os eredményt értek el. Fini új pártja, amely lezárta a múlttal való ideológiai és politikai kapcsolatait, ugyanezen a választáson 15,7%-ot tudhatott magáénak, miközben az 1992-es választásokon az MSI-Dn csak 5,4%-ot ért el.¹⁰ Az osztrák Jörg Haiderrel és politikájával kezdettől fogva nem szimpatizált, a francia Le Pen pedig ezután mindig kínosan került. A *Lega Nord* vezetőjével kapcsolatban azt mondta: „Még egy kávé sem innék meg veled”, bár el kellett viselnie, mert 1994-ben a Berlusconi vezette kormányban egy rövid ideig mégis együtt vettek részt.

Ez az a radikális átalakulási folyamat tehát, amelynek következtében az olasz szélsőjobboldali, neofasiszta pártból kormányzó jobbközép párt lett, amelynek ma is Fini a vezetője, és amelynek politikája lényegesen képes befolyásolni az olasz politikai viszonyokat. 2001-ben a második Berlusconi-kormányban előbb a kormányfő helyettese, 2004-től pedig ő lett a külügyminiszter.

2. ÚJ SZÉLSŐJOBBDALI PÁRT: A LEGA NORD KIALAKULÁSA ÉS POLITIKÁJA

Az olasz szélsőjobboldal karakterisztikus és rendkívül sokat vitatott pártja, az Umberto Bossi által vezetett *Lega Nord* (*Északi Liga*).¹¹

A párt elnevezésének hosszú történeti előzményei vannak Itáliában. A XII. században ligába tömörültek azok az észak-itáliai városok (Mantova, Brescia, Bergamo és más comunék, városállamok), amelyek tiltakoztak Barbarossa Frigyes uralma és politikája ellen. 1167-ben Pontidában olyan Lombard Ligát szerveztek, amely több autonómiát követelt e városoknak. 1176-ban e comunék csapatai Legnanónál megverték Barbarossa Frigyes seregét. A legnanói csata emlékére ma is kosztyűmös felvonulást

rendeznek minden évben. Az Északi Liga pedig akcióival mindig középkori eredetét kívánja demonstrálni. Emblémáján is az akkori pontidai harcos, Alberto da Giussano látható fenyegetően felemelt kardjával.

2.1. Kis Lega-történelem

Ezt a lokális autonómiatörekvést, regionalizmust fejezi ki az új, szélsőjobboldali párt, a Lega Nord. A mai párt előzményei a korábbi években keresendők és nem is Lombardiában.¹² Már az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején bizonyos, igaz, szerény sikert értek el a helyi választásokon azok az autonómiát és részben Olaszországtól való elszakadást is hirdető pártok, amelyek Észak-Itáliában működtek. Ezek közül említésre érdemes a *Liga Veneta*, amely Velence környékén tevékenykedett és a *L'Union Valdôtaine*, amely Valle d'Aosta régió elszakadását kívánta elérni. Ez utóbbi karolta föl a lombard és a milánói regionalista csoportokat, és ennek a hatására született meg 1979-ben a Lega Lombarda korai előzménye, az *Unolpa (Unione Nord-Occidentale Lombarda per l'Autonomia)*, amelynek már Umberto Bossi volt a vezetője. 1982-ben ez a szervezet átalakult *Lega Autonomista Lombardává* (később az egyszerűség kedvéért *Lega Lombardává*), és egy év múlva előállt programjával. Ebben már megfogalmazódott a túlságosan is centralizáltak és távolinak látszó, szerintük erős központi államhatalommal való szembenállás gondolata, valamint Északnak és különösen Lombardiának mint „fejőstehénnek” a képe.

A Lombard Liga első kisebb sikereit a helyi választásokon érte el, majd 1987-ben sikerült egy képviselőt, Giuseppe Leonit bejuttatnia a parlamentbe, egy szenátort, Umberto Bossit pedig a szenátusba. Lombard dialektusban azóta nevezik őt *Senaturnak*. A Lega Lombarda első kongresszusát 1989-ben tartotta, és még ez évben az Európai Parlamentbe tudott küldeni két képviselőt. A párt 1990-re egyre erőteljesebben tömörült Bossi személye köré, aki a vele nem egyező nézetű pártvezetőket sorra eltávolította a Legából. A lombard regionális identitást hangsúlyozó nézeteket éppen ebben az időben váltja föl az új ideológia hirdetése: a föderális Itáliáé, amely szerint három régió: Észak-, Közép- és Dél-Itália föderális uniója jöhetne létre Olaszországban. A föderalizmuselképzelések köré a Lega erőteljes kampányt szervezett, amely sok ember számára egyfajta megoldás látszatát keltette a sok és mély válsággal küszködő Itáliában. Programja köré más olasz tartományokban (Piemontban, Ligúriában, Emilia-Romagnában) is alakított

pártszervezeteket, és ezeket *Alleanza Nord* néven fogta össze. 1991-ben a pontidai kongresszuson bejelentették az „Északi Köztársaság” közeli megalakítását, amelynek székhelye Mantova városa. Ez már az olasz állam szakadásának képét vetítette előre. Az így terebélyesedő párt az 1992-es választásokon már hárommillió szavazatot kapott, a szavazatok 8,7%-át. Bossi felbátorítva érezte magát, hogy most már határozottan fellépjen a tradicionális pártokkal és pártrendszerrel, az uralkodó politikai elit korrupciójával szemben. A Lega megszerzi Milánó polgármesteri székét, de nem sikerül ugyanezt elérni több északolasz nagyvárosban (Torinó, Genova, Velence, Trieszt). 1993-ban pedig a Legát is eléri a korrupciós botrány: kincstárnokát csúszópénzek elfogadásával vádolják, Bossit is bíróság elé idézik. 1994-ben 8,4%-os választási sikert ér el a Lega, és kormány szövetségre lép a Berlusconi vezette *Forza Italiával*, valamint a Fini vezette *Alleanza Nazionale*-val, majd nem sokkal később kilép a kormányból, Berlusconi bukását okozva ezzel. Ötven képviselője deszolidarizál vele. Ellentétbe kerül pártján belül is a föderalizmus teoretikusával, Gianfranco Miglióval, aki elhagyja a Legát és új föderalista pártot (*Unione Federalista*) alapít. Szembekerül Franco Rochettával is, a Liga Veneta alapítójával és az *Alleanza Nord* elnökével, aki bírálja Bossi „bonapartista” tendenciáját. Őt is kizárja a pártból Bossi. A párt második embere, a parlamentben Varese képviselője, Roberto Maroni is kilép a Legából, jobboldali szövetséget sürgetve. Bossi 1995-ben létrehozza az „Északi Parlamentet”, amelynek feladata a római kormány elé terjeszteni sajátos törvényjavaslatokat.

Ebben az időben erősödik fel a Legán belül a hangulat az idegenekkel, a bevándorlókkal szemben. A xenofóbia azóta is a Lega Nord egyik fontos ideológiai eleme. Az 1996-os politikai választásokon a Lega 10,6%-ot ér el, ennek ellenére elveszíti Mantovát, az Északi Parlament székhelyét. A zöld inget (vagy nyakkendőt, zakót, blúzt) választják új szimbólumuknak. Ez jelenti ma is a Lega-identitást. A Lega Nord azóta olykor kormányon van, váltakozó sikerekkel és kudarcokkal vesz részt az olasz politikai életben. Az „Északi Köztársaság” elnevezést, amelyet gyakran használt, egyre inkább a *Padánia* elnevezés váltja fel, amely a Po-folyó völgyének vidékét jelenti olaszul. Ennek az új ideológiának, amit Bossi *Il mio progetto* címen 1996-ban fogalmazott meg, a „mély Észak” (gondoljunk csak a „mély magyar” kifejezésre) áll a középpontjában.¹³ A tervnek lényeges eleme az egységes olasz állam megszüntetése („la fine dell’Italia, intesa come Stato unitario”). A Legának már zöldinges félfegyveres „felülvigyzói”, gárdistái, valamint hasonló című napilapja is van. Az utóbbi időben lendülete azonban alább-

hagyott, mert a Senaturt 2004-ben szélütés érte. Ennek ellenére még ugyanebben az évben jelöltette magát europarlamenternek, ami sikerült is neki. Ekkor vált meg a Berlusconi-kormánytól, amelyben a szervezeti reformok minisztere volt. A betegségéből csak lassan lábadozó Bossi viszont igazán nem tudja ellátni a feladatait, és már nem képes igazán összefogni a pártot sem.

2.2. A Lega Nord programja és politikája

A Lega Nord alapvetően változtatta meg (nem biztos, hogy mindenben pozitívan) a háború utáni Olaszország politikai arculatát.¹⁴ Megváltoztatta a szavazói magatartást, mert eltávolította őket a hagyományos választási preferenciáktól, a vallástól, az osztályközpontú (ideologikus) gondolkodástól vagy a laikus orientációtól. Helyettük más preferenciákat állított: a központ és a periféria, az észak és dél, a régió és az ország, a civil társadalom és a hagyományos pártok kontrasztját.

A Lega kezdetben az industrializálódásból adódó feszültségeket (például az északi munkanélküliség a déli munkások „bevándorlása” következtében) lovagolta meg: mindezért a feszültségért szerinte az állam és a Mezzogiorno (az olasz Dél) a felelős. A megoldást etnoregionalista szempontból kívánta orvosolni úgy, hogy maximális autonómiát igényelt a régióknak adminisztrációs döntésekben. Ez azonban jelentősen korlátozta a párt országos hatáskörét.

Később Bossi újrafogalmazta a „territorio”, a „terület” fogalmát, amit olyan „érdekközösségnek” tart, amelyen a szorgalmas és tehetséges lombard nép él. E területi és etnikai szempontú elv alapján lép fel a Lega az „immigránsok”, a déli „első bevándorlók” ellen, akik a Lega szerint szociális és kulturális fenyegetést jelentenek. Az alsóbb társadalmi rétegekből, később pedig (a többi párt identitásvesztése és társadalmi legitimitációvesztése következtében) a középosztályokból (kezdetben a DC, később a PSI szavazótáborából) származó szavazatnövekedése után a Lega egyre komolyabb szakadáspárti programot dolgoz ki. Ennek része a hagyományos politikai rendszer, az úgynevezett „partitocrazia” (a párturalom), a központosított államhatalom, a közösségnek a privát (társadalmi és gazdasági) szférába való beavatkozása elleni fellépés. Ezzel a politikájával a Lega elhinti a társadalmi és politikai intézmények elleni bizalmatlanság, az intolerancia légkörét Itáliában.

Ez annál is sikeresebben ment, mert az 1990-es években tovább nőtt Itáliában a társadalmi bizonytalanság, az erőszak és a

bűnözés. Ekkor ügyes taktikával a Lega elhagyta az antagonisztikus politizálást, helyette pedig mint a megújulás ereje, mint az intézmények megszilárdításának bajnoka lépett fel. Gazdaságpolitikájában pedig neoliberalista¹⁵ álláspontot foglalt el. Ez még inkább növelte sikerét szavazótáborában és azon kívül is. Egy idő után azonban megtorpant a Lega Nord. Nem sikerült neki jelentős előrelépést elérni sok városban, különösen Közép- és Dél-Itáliában egyre többen fordultak ellene. Több tényező is nehezítette előrehaladását. Először is a Lega, helyesebben szólva Bossi „nyelvezete”, stílusa, amely egyre provokatívabbá vált, azután az erős északi-lombard identitás, amely korlátozta a komolyabb elterjedését országos politikai tényezőként, s végül a választások során mindig egyedül maradt, mert nem volt hajlandó tartalmas és tartós politikai koalícióra lépni egyik párttal sem. Amikor meg koalícióra lépett Berlusconi-val, sokat veszített a párt, mert megrendült a párttagok bizalma és hűsége a „másságot” képviselő Lega-ideológiával szemben. Bizalmatlanság alakult ki a Lega mindent felforgatni akaró elemeivel szemben a másik két koalíciós párt tagjainak sorában, akik inkább a középosztályt akarták nyugalmat sugározva megnyerni. Ráadásul Berlusconi színrelépése azt is jelentette, hogy a Lega automatikusan elveszítette azt az előnyét, hogy egyedül csak ő lenne a megújulás motorja. Ez még inkább így van a jelenleg, 2006-ig hatalmon lévő Berlusconi-kormány esetében is. Finivel azért került konfliktusba, mert Fini pedig éppen a Dél, a Mezzogiorno érdekeit kívánta erőteljesebben érvényesíteni és a segítő állam szerepét mindennél fontosabbnak tartotta.

2.3. A Lega Nord politikai stílusa

Az idő előrehaladtával a Lega Nord egyre inkább azonosult karizmatikus vezetőjével, Bossival. Az ő politizálási stílusa nyomta rá bélyegét az egész mozgalomra. A Lega olyan politikai aktor, amely sikerét (és kudarcait is) nagymértékben a konkrét olasz politikai diskurzus terében elfoglalt helye határozza meg.

A Lega már kezdetben olyan ideológiát dolgozott ki, amely szemléletes és leegyszerűsített, szervezeti hajlékonyak, flexibilisek, döntéshozó mechanizmusai egyszerűek és egy vezető kezében összpontosulnak, agresszív és minden megfontolástól mentes nyelvhasználat jellemző tagjaira, akik szókimondóan fejezik ki magukat.

Bossi például ilyeneket mond: „Ha valaki, aljas eszközökkel, meg akarná állítani menetelésünket (la nostra marcia) egy igazi autonómia felé, jól vigyázzon: Észak egyetlen ugrással a szabad-

ságot fogja választani. A nép nem fogadja el a végtelenségig, hogy rabszolga legyen. Északot, Padániát, a Ciszalpin Köztársaságot vagy az önkormányzás helyzetébe hozzák, vagy lelép. Ezt nem Bossi, hanem a nép mondja” (Pontida 1991). „Hatalmas tömegek vannak velem. Mussolini idejében sem volt hasonló eset. Ha akarom, mindenkit utcára viszek” (Stampa, 1993). „Azt kérdezik tőlem: akasztófát fogtok használni? Azt válaszolom nekik: mi jobban szeretjük a géppisztolyt” (Epoca, 1991). „Nők! Otthon csináljatok gyereket és hagyjátok dolgozni a munkanélkülieket!” (Corriere della Sera, 1993). „Ha valaki, legyen az bármilyen bíróró, a Legát bele akarja keverni a csúszópénzbotrány történetbe, hát tudja meg, hogy nekünk gyorsan eljár a kezünk és a puska-golyónk. Mifelénk egy golyó ára 300 líra, és ha egy bíró be akar vonni minket a Tangentopoliba, hát tudja meg, hogy élete 300 lírát ér” (Stampa, 1992). „A színes bőrű bevándorlás számára az integráció nem előrelátható, talán még évszázadok múlva sem realizálható” (Lega I. kongresszusán, 1989). „Az iszlám a barbárok kultúrája” (Il Sabato, 1993). Bossinak ezekhez a kijelentése-
ihez képest már igazán európai stílus az, ahogyan a másik két jobboldali politikusról beszél. Berlusconi „a Lega legnagyobb ellenségének nevezi”, Fini pedig egyszerűen csak lefasisztázza. Igaz, Berlusconi, a „vállalkozó politikusnak” és Fininek, az elegáns stílusú politikusnak messze áll a kultúrája Bossiétól. A Lega Nord vezetője azonban igazi populista pártvezér, aki (Machiavellivel szólva) mindig úgy beszél, „ahogyan a szél fúj”.

A Lega és Bossi stílusa azonban nem szorítkozik a kijelentések szintjére. Bossi az osztrák Haidert „beleváló srácnak” nevezi és 1996 óta szoros kapcsolatot tart fenn vele. Bossi volt az egyetlen Itáliában, aki tiltakozott az Ausztria ellenes Európa Uniós határozatok ellen. Sok közös vonásuk van: szeretik a középkori felvonulások hangulatát, a folklórt politikai célokra használják fel, jellemzi őket a természetkultusz, az idegengyűlölet, az Európától való félelem. 1996-ban Haiderral közösen Maasstricht-ellenes paktumot írt alá.¹⁶ De Bossi zöldingesei olykor „tisztogató” műveleteket is végrehajtanak északolasz városokban. Meg akarják „tisztítani” a városokat a déli bevándorló olaszoktól, akiket „megbízhatatlan”, „lusta embereknek” tartanak, a külföldiektől, azaz az Európai Unió kívülről érkezettekől (ebbe a kategóriába tartoztak például sokáig a magyarok is), a prostituáltaktól, a drogosoktól, a hajléktalanoktól. Minden „mátság” elleni intolerancia jellemzi őket, miközben ők maguk is „másoknak” tartják magukat, mint a többi olasz. Mindezen jegyek alapján tartják a Lega Nordot és Umberto Bossit szélsőjobboldalinak. Bossi betegsége után pártja ugyanezt a vonalat vitte tovább, bár a hangnem némileg mérséklődött.

3. BALKÖZÉPRŐL JOBBKÖZÉPRE: BERLUSCONI ÉS A FORZA ITALIA

Az 1990-es évek olasz politikai változásainak egyik főszereplője kétségkívül Silvio Berlusconi volt.¹⁷ Itt röviden csak ezért térünk ki rá, nem pedig azért, mintha – ahogyan Magyarországon néha olvasni lehetett – Berlusconi szélsőjobboldali politikus lenne.¹⁸

Berlusconi ingatlanpiaci befektetőként kezdte pályáját Milánóban, majd az 1970-es években, kihasználva politikai kapcsolatait, a médiapiac területére került át. Politikai kapcsolatai az akkor nagyhatalmú, többször miniszterelnökként is működő Bettino Craxihoz, az Olasz Szocialista Párt (PSI) akkori elnökéhez fűzték. A PSI akkor a balközéphez tartozott, de erőteljesen elkülönült kezdetben az Olasz Kommunista Párttól (PCI), később ez utóbbi pártból alakult Baloldali Demokratikus Párttól (PDS). Berlusconi is ellene volt a baloldali hatalomátvételnek,¹⁹ és 1994-ben azért is lépett politikai pályára, hogy az általa létrehozott *Forza Italia* jobbközép tömörüléssel és később párttal megakadályozza a PDS hatalomra kerülését. Ez sikerült is neki, hiszen előbb rövid ideig kormányon is volt (1994), majd két újabb kormány élén állt és áll ma is. Azóta is az olasz politikai élet és a jobboldal meghatározó egyénisége.

4. KISEBB SZÉLSŐJOBBOLDALI PÁRTOK

A jelentős, a mai Olaszország sok vonatkozásban meghatározó jobb- és szélsőjobb pártjai mellett fontos megemlíteni azokat a kisebb szélsőjobboldali, sokszor (de nem feltétlen) neofasiszta jellegű és ideológiájú pártokat, amelyek jelen vannak a politikai pártok palettáján és olykor erőteljesen is hallatják szavukat az egyes politikai kérdésekben,²⁰

4.1. Szociális Akció

Az Alleanza Nazionale új, Fini-féle vonalát sokan nem kívánták követni. Közéjük tartozott Alessandra Mussolini, a Duce egyik egyenes ági leszármazottja (unokája) is, aki 2003 decemberében kilépett a pártból és megalakította az Azione Sociale nevű párt elődjét, a Libertà di Azione-t. A párt 2005 áprilisában vette fel az Azione Sociale nevet, majd ugyanez év júniusában Adriana Poli Bortone (europarlamenter és Lecce polgármeste-

re), Marcello Veneziani (filozófus) és Alessandra Mussolini létrehozta a Destra Italiana nevű új pártot.²¹

Alessandra Mussolini pártból való kilépésének oka az volt, hogy Fini elutazott Izraelbe, és ott kijelentette, hogy a 20. század „legnagyobb bűne” („male assoluto”) a fasizmus volt. Az új párt, az Azione Sociale másik két párttal, a Forza Nuova (Új Erő) és a Fronte Sociale Nazionale (Nemzeti Szociális Front) nevűekkel létrehozták a *Szociális Alternatíva* (Alternativa Sociale) nevű koalíciót. A párt politikai ideológiája pedig a neofasizmus.

A párt programjában viszont az szerepel, hogy védeni kell a családot és az életet, a kiskorúakat mindenféle kizsákmányolástól, szociálisan támogatni kell az időskorúakat, be kell vonni a polgárokat a politikába, el kell érni a szociális egyenlőséget, az emberekben ki kell alakítani a politikai koherenciát, és tiszteletben kell tartani az emberi méltóságot.

Alessandra Mussolini (1962) egyébként Sophia Loren húgának, Anna Maria Scicolone-nak és Benito Mussolini harmadik fiának, Romano Mussolininak a lánya. Kezdetben filmszínésznői karriert akart befutni. Ebben nagynénje, Sophia Loren segítette is. Játszott Ettore Scola és Alberto Sordi által rendezett filmkomédiákban. Majd amikor a Playboyban fotók jelentek meg róla, karrierje leszálló ágba került. Még játszott 1990-ben egy Lina Wertmüller-filmben, de ezután elhatározta, hogy befejezi filmszínésznői karrierjét, és a politikának szenteli magát. Közben 1992-ben sebészorvosi diplomát szerzett, és még ebben az évben a nápolyi körzetből parlamenti képviselővé választották MSI-színekben. Támogatta az 1994-es választások előtt az MSI és a Forza Italia szövetségét, de nem helyeselte az MSI feloszlását és megszüntetését, az új párt, az Alleanza Nazionale megszületését. Most már ennek az új pártnak a színeiben indult versenybe Nápoly polgármesteri címéért, de Antonio Bassolinóval szemben nagyon szoros versenyben alulmaradt. Kapcsolata a párt vezetőjével, Gianfranco Finivel sohasem volt igazán jó. Véleményük különösen az antiszemizmus kérdésének megítélésével kapcsolatban különbözött. Amikor Izraelben Fini bocsánatot kért az Olaszországban 1938-ban a Duce által bevezetett zsidótörvényekért, kapcsolatuk végleg megromlott és Alessandra Mussolini kilépett a pártból.

A Szociális Akció nevű párt megalakítása és a Szociális Alternatíva választási tömörülés létrehozása után 2004-ben Alessandra Mussolini indult az európai parlamenti választásokon, és a szélsőjobb koalíció listáján, amely 1,2%-ot szerzett, képviselőként bekerült az Európai Parlamentbe. Százharminchárom ezer személyére leadott szavazatot kapott. Az Európai

Parlamentben két bizottság (polgári szabadságjogok bizottsága, fejlesztési bizottság) és számos más delegáció tagja.²²

A Szociális Akció párt a legutóbbi, 2005-ös regionális választások idején a két pólustól függetlenül indult. Lazio tartományban a szavazatok leadása körüli botrány ellenében Alessandra Mussolini mégis elérte, hogy a Szociális Alternatíva indulhasson a választásokon. A reménybeli 8–9% helyett azonban csak 1%-ot sikerült elérniük. Ezt az eredményt csak Campania (Nápoly) és Lazio (Róma) tartományban tudták felülmúlni, ahol a Mussolini-lista 2% körüli szavazatot szerzett.

4.2. Új Erő

A Szociális Alternatíva egyik kis szélsőjobboldali pártja a Forza Nuova (Új Erő). Ez a párt is a Fini vezette Nemzeti Szövetségből kivált tagokból állt össze, akiknek fő célkitűzése a „nemzeti újjáépítés”: a jog új alapokra helyezése, a stabilitás megteremtése. Ha ez nem következik be, szerintük fokozódik Olaszországban a káosz és az „ország meghal”, nincs jövője. A párt vezetője Roberto Fiore.²³

A „nemzeti újjáépítés” érdekében nyolcpontos programtervet állítottak össze, amely nélkül Olaszország „nem születhet újjá”. Ezek: az abortusztörvény újratárgyalása, a család és a demográfiai növekedés szorgalmazása, mint a nemzeti újjászületés központi eleme, a bevándorlás leállítása és egy humánus visszatelepítés beindítása, a szabadkőművesség és a titkos társaságok törvényen kívül helyezése, az uzsorakamat és a közteher megszüntetése, a tradíció védelme és az állam és egyház közti 1929-es konkordátum felülvizsgálata, a cselekvési és a gondolatszabadságot gátló törvények visszavonása, és végül korporációk létesítése a dolgozók és a nemzeti közösség védelmére. Magukat így az egyetlen igazi ellenzéknek tartják a neoliberalizmussal szemben. Minden háborút elleneznek, az élet védelme szerintük mindennél előbbre való. Szorgalmazzák az olasz áruk vásárlását, embargót sürgetnek a kínai árudömpinggel szemben.²⁴

Mivel az Új Erő pártja a Szociális Alternatíva koalíció tagja, ezért közös képviselőjük van Alessandra Mussolini személyében az Európai Parlamentben, bár ennek maga a párt nem tagja. Nehezen is lehetne, hiszen a párt nyíltan rasszista, antiszemita, amely tagadja a holokauszt létezését is. Kétezer tagja közül olykor többet letartóztatnak kisebb-nagyobb merényletkísérletek, agresszív támadások miatt.²⁵ Különösen az iszlám fundamentalizmus ellen lépnek fel gyakran saját, keresztény tradíciójuk és identitásuk védelmében.²⁶ A tradicionalizmust és

a nemzeti érzés központi szerepét mindennél fontosabbnak tartják.

4.3. Nemzeti Szociális Front

A Szociális Alternatíva szélsőjobboldali szövetség harmadik pártja a Fronte Sociale Nazionale, a Nemzeti Szociális Front (NSZF). Az 1997-ben alapított, neofasiszta ideológiájú párt országos titkára Adriano Tilgher.²⁷

Céljuk olyan új államforma létrehozása, amely az olasz nemzet minden politikai, jogi, gazdasági és kulturális hagyományát felélesztené. Az államnak így etikai célja valósulhatna meg, amelynek tartalma a „nép jóléte” kell legyen. A liberálkapitalista civilizációs modell helyett, amely „kiéheztet és megöl”,²⁸ olyan alternatív kultúra- és társadalommodellt kínál, amelynek alapja a munka, azaz, hogy a termelő állampolgár közvetlenül is részt vehessen az üzemek, a vállalatok, az intézetek irányításában, vezetésében, és ezzel meghatározza a nemzet politikai választását is.

Adriano Tilgher szerint sem az olasz jobboldali, sem a baloldali pártok nem nyújtanak igazi alternatívát a népnek, amely viszont a szociális állam mellett áll(na), amit a jelenlegi olasz politika szerinte egyre következetesebben lerombol.

4.4. Háromszínű Láng

Az eredetileg Movimento Sociale Fiamma Tricolore (Háromszínű Láng Szociális Mozgalom, HLSZM) nevű párt 1995-ben, a Movimento Sociale Italiano (Olasz Szociális Mozgalom, OSZM) felbomlásakor, Alleanza Nazionale-vé való átalakulása után jött létre. Pino Rauti, aki az OSZM titkára volt, szembeszállt a párt mérsékelt vonalával, amit Fini képviselt, és létrehozta a HLSZM nevű pártot. A Háromszínű Láng pártja Pino Rauti vezetésével azonban az országos és a helyi választásokon is csupán 1% körüli eredményt ért el. 2000-ben egy vitatható pártelnöki választáson többséget kapott. Párton belüli ellenzéke azonban ezt nem fogadta el, bírósághoz fordult, amely hatályon kívül helyezte az elnökválasztás eredményét. Pino Rautit kizárták a pártból, aki 2004-ben megalapította a Movimento Idea Sociale nevű pártot. Az új vezető Luca Romagnoli lett, akit a 2004-es európai parlamenti választásokon képviselővé választották. Ehhez 0,7%-os szavazatarány is elegendő volt.

A párt teljes egészében osztja a neofasizmus összes tételét. Híve a korporatív rendszernek és a visszaállamosításnak. A Há-

romszínű Láng a 2005-ös regionális választásokon az Alessandra Mussolini vezette Szociális Alternatíva koalícióval együtt lépett fel.

Az europarlamenter Luca Romagnoli szerint antagonistá és alternatív pártnak kell lennie a Háromszínű Lángnak. Össze kell fognia a Szociális Alternatíva koalícióval egy új „Fekete Újjáteremtés” (Rifondazione Nera) érdekében.²⁹ Harcolni kell szerinte a „szociális rosszlét” ellen, a „nagy nemzeti és nemzetközi tulajdonosi és pénzügyi csoportok ellen”. A párton belül olykor arról is hallani, hogy kapcsolódni kell a Salò-i Köztársaság eszméihez is.

4.5. Szociális Eszme Mozgalom

Ez az új szélsőjobboldali olasz párt 2004-ben jött létre, amikor jelenlegi vezetőjét, Pino Rautit kizárták a Háromszínű Láng nevű pártból. Országos titkára Giuseppe Incardona.

Magát a Giorgio Almirante vezette Movimento Sociale Italiano nevű (majdnem negyven évig működő) olasz újfasiszta párt egyetlen és kizárólagos örökösének tartja. A 2004-es európai parlamenti választásokon azonban csak 0,1%-ot ért el, ami nem volt elegendő ahhoz, hogy önállóan küldjön képviselőt az Európai Parlamentbe. A 2005-ös regionális választásokon azonban a jobbközép Casa delle Libertà (Szabadságjogok Háza) koalícióval indult, és 0,5%-ot kapott. Igaz, mindig megtartja autonómiáját a jobbközéppel szemben (például hevesen ellenzi Törökország belépését az Európai Unióba). Az olasz parlamentben egy képviselőjük van, Luigi Caruso, aki a jelenlegi, Berlusconi vezette kormánytöbbség mellett van.

Ideológiájukban a neofasizmus mellett (amely olykor antiszemita színezetet is kap) szintén a korporativizmus és a visszaállamosítás (*socializzazione*) szerepel, akár a Háromszínű Láng esetében. A mozgalom vezetője, a katolikus Pino Rauti számára a tradicionális családmóddal az ideális. Ebből a szempontból száll szembe a „mássággal” és utasítja el a homoszexualitást.

4.6. Fasizmus és Szabadság Mozgalom

Ebben az esetben olyan politikai pártról van szó, amely egyedülként nevében még ma is viseli a „fasizmus” szót. Ezzel kívánják hívei érzékeltetni azt, hogy itt nem is neofasiszta, hanem egyenesen tradicionális, „eredeti” fasiszta pártról van szó. Jelvényében is a *fascēs* és a *bárd* szerepel, ami a Giuseppe

Mazzini-féle republikánus *fasces*ben is benne van. Ideológiájuk nyíltan a fasizmus és a nemzetiszocializmus. A Movimento Fascismo e Libertà (Fasizmus és Szabadság Mozgalom, FSZM) 1991-ben jött létre. Megalapítója Giorgio Pisanò szenátor volt.³⁰ Jelenlegi főtitkára Carlo Cariglio. Tagjai és vezetőik kezdettől fogva elutasítottak mindenfajta szövetséget vagy akár a legkisebb kapcsolatot is a neofasiszta pártokkal. Hivatalos napilapjuk az *Il Lavoro Fascista*.

A betiltott és felosztatott Benito Mussolini-féle párthoz való direkt kapcsolódásának büntettét, az olasz törvények szerint, a párt nem követte el. Huszonnégy bírósági végzés mondja ki, hogy esetükben a fasizmus apológiája „nem létezik”. Ezért működésük ma is teljesen legális.

Ideológiájuk mégis a Duce-féle gondolaton alapul társadalomról, politikáról, államról. Fő célkitűzésük egy „korporatív demokrácia” megteremtése. Ennek erőszakos propagandáját azonban minden esetben elutasítják és tiltják, de követőik ezt nem mindig tudják betartani.

4.7. Népnemzeti Mozgalom

A Movimento Nazionalepopolare (NNM) olyan új szélsőjobboldali politikai formáció Olaszországban, amely meg akarja haladni a bal-jobb ellentétet. A 2004 februárjában Rómában alakult párt a harmadik évezred kihívásait szeretné úgy orvosolni, hogy a nép kiszabaduljon a liberalizmus, a korrupció béklyójából.

A párt elfogadja az Európai Unió létét, de ez nem szabad – szerintük –, hogy elfeledtesse a néppel a „saját föld iránti érzelmeket”, a „tradíció, a nyelv kultuszát”, valamint azokat az áldozatokat, amelyeket a hazáért régen hoztak honfitársaik. Ahogy Manlio Sargenti írja a milánói *Intervento* című lapnak, a nemzeti közösségnek éppen ezért védenie kell konkrét érdekeit, ami annyit jelent, hogy ellen kell állni a globalizmusnak, az internacionalizmus minden formájának, de a föderalista regionalizmusnak is, amely tagadja a nemzeti értékeket. A köztársaság a népakarat kifejeződése, s mint ilyet, szintén védeni kell. A dolgozó nép, amely a gazdagság egyedüli termelője, kell hogy élvezze az „autentikus munkademokráciát”. A párt fő ideológusa és vezetője Nicola Cospito, a *Progetto Sociale* című lap felelős szerkesztője.

5. SZÉLSŐJOBBDALI (TITKOS VAGY FEGYVERES) SZERVEZETEK

Az adott történelmi-politikai körülmények miatt Olaszországban az 1970-es, az úgynevezett „ólomévek” idején az ismert szélsőbaloldali fegyveres szervezet, a Vörös Brigádok (Brigate Rosse, BR) mellett működtek szélsőjobboldali fegyveres vagy titkos szervezetek is. Mára ezek szinte teljesen eltűntek az olasz politikai életből.

5.1. A Gladio

A Gladio nevét a gladiátorok és a római hadsereg légiósai által használt kétélű bárdról kapta. A Gladio olyan szélsőjobboldali titkos szervezet, amelynek a létezéséről a közvélemény csak 1990-ben értesülhetett.

Maga az olasz szervezet valószínűleg 1949-ben jött létre. A többi nyugat-európai országban is (Németországban, Franciaországban, Angliában, Belgiumban, sőt még Törökországban is) a NATO és a CIA alá volt rendelve az úgynevezett Stay Behind-akció keretében, és célja az volt, hogy fegyveres ellenállást, szabotázsakciókat fejtessen ki, felkelést szítson egy esetleges szovjet invázió vagy az olasz kommunista párt kormányra kerülése esetén. Sok elemző úgy véli, hogy a Gladio szervezetéhez köthető számos szélsőjobboldali terrorakció, gyilkosság vagy államszínkísérlet.³¹ A Gladio jelentősen hozzájárult Olaszország destabilizálásához, annyira, hogy François Vitrani Olaszországot egyenesen „korlátozott szuverenitású államként” írta le.³² Számos olasz kémelhárító tiszt vallja, hogy a terrorizmust Olaszországban a CIA és a Gladio kezdeményezte. Erről az antikommunista hálózatról tett vallomást a bíróság előtt az 1970-es években Vincenzo Vinciguerra, szélsőjobboldali és nemzetközi terrorista, az Avanguardia Nazionale szélsőjobboldali fegyveres terrorszervezet tagja.³³

5.2. P 2-es Páholy

Titkos szabadkőműves szervezet, amelynek vezetője Licio Gelli volt. A szervezetet 1981-ben bírósági eljárás után oszlatták fel.

A szervezet létezéséről egy véletlen házkutatás során derült fény, amikor pénzügyi dokumentumok mellett Licio Gelli villájában egy 962 nevet tartalmazó listát is lefoglalt a rendőrség. A tagok között volt 44 parlamenti képviselő, egy pártfőtítkár, 12

csendőrtábornok, 5 vámtiszt, 22 hadseregtábornok, 8 admirális, 36 egyetemi tanár, 9 diplomata, 18 ügyész, 27 újságíró, 49 bankár és más tisztviselő. Azóta kiderült egy Licio Gellivel készült interjúból, hogy a P 2-es Páholynek több mint kétezer-négyszáz tagja volt.

Kiderült, hogy a P(ropaganda) 2 Páholy a pénzügyi, a hivatalnoki, a fegyveres erők, a politikusok, a vállalkozók és más állami alkalmazottak (a vámosoknak és a titkosszolgálat képviselőinek is) magas beosztású tagjait fogta össze titkos szervezetbe. Gelli a két világháború között a feketeingesekhez tartozott, majd a háború után meggyanúsították, hogy a kommunistáknak és a keleti országoknak kémked. „Olaszország minden titkában benne volt” – írja Indro Montanelli.³⁴ A titkos szervezet fő célkitűzése a mindenkori olasz kormány direkt vagy indirekt ellenőrzése, a sajtó és a bíróság felügyelete, a szakszervezetek egységének megtörése volt.

A P 2-es Páholyt egy 1982-ben az olasz parlament által hozott törvény hatályon kívül helyezte és feloszlatta.

5.3. Új Rend

A rend, a rendteremtés általában és főleg az utóbbi időben a szélsőjobboldal egyik kedvelt kifejezése.³⁵ Az Ordine Nuovo (Új Rend, ON) olyan olasz újfasiszta, parlamenten kívüli csoport, amely a Hitler által megálmodott új Európa, a Neue Ordnung eszmeiségét követi. A szervezetet 1956–57 körül hozta létre Pino Rauti, aki már akkor elégedetlen volt a neofasiszta Olasz Szociális Mozgalom szerinte engedékeny vonalával. A Duce-féle Salò-i Köztársaság „szociális” irányvonalát tartotta követendőnek. Rauti 1969-ben visszalépett eredeti pártjába, az Új Rend viszont megőrizte az általa kialakított szellemiséget. Felszálló ágában a szervezetnek két-háromezer tagja volt.

A szervezetet többször megvádolták fegyveres támadásokkal és merényletekkel, és 1974-ben bírósági végzés következtében feloszlatták az Új Rendet. De megmaradt tagjaiból 1974 februárjában megalakult az Ordine Nero (Fekete Rend).

A vádak nem voltak megalapozatlanok. A szervezet nevéhez fűződik az 1969-es, milánói Piazza Fontanán bekövetkezett robbantás, amelynek 16 áldozata és 90 sebesültje volt. 1970 júliusában bombamerényletet követtek el a Róma–Messina vonaton, amely 6 halottat és 100 sebesültet „eredményezett”. 1974-ben Bresciában kézigránátot dobtak egy antifasiszta felvonulásra, amely során nyolcan haltak meg. Az Új Rendhez közel álló Nuclei Armati Rivoluzionari (Fegyveres Forradalmi Sejtek,

NAR) hajtották végre a bolognai állomás elleni véres bombatámadást, amelynek következtében 85 személy halt meg. Ennek a támadásnak a kitervelője Stefano Delle Chiaie volt, aki szintén az újfasiszta Olasz Szociális Mozgalomból vált ki, és lelkes híve volt a szélsőséges filozófusnak, Julius Evolának. 1960-ban létrehozta az Avanguardia Nazionale nevű fegyveres szervezetet. Ezzel egy időben lett, Pino Rautival együtt a P 2-es Páholy tagja. Az 1980-as években Latin-Amerikában, majd Dél-Amerikában tevékenykedett. Venezuela 1989-ben adta ki Olaszországnak, ahol elítélték.

Az Új Rendet a többi, időközben alakult kisebb újfasiszta fegyveres társasággal és szervezettel (mint a Movimento Politico, a Base Autonoma, az Azione Skinhead, a L'Uomo Libero) együtt az 1993-ban hozott úgynevezett Mancini-törvény értelmében rasszizmus miatt feloszlatták.

6. „A DEMOKRÁCIA KÉNYELMETLEN VENDÉGEI”

Ezzel a címmel írt cikket Marco Tarchi a MondOperaio nevű szocialista lapban az európai szélsőjobb jelenségről.³⁶ Ebben felidézi az európai új populizmus és szélsőjobb történetét 1984-től, a francia Nemzeti Front első, váratlan győzelmétől kezdve a mai napig. Úgy ítéli meg, hogy a szélsőjobb megjelenése azoknak a társadalmi feszültségeknek és patológikus elváltozásoknak a fokmérője, amelyek a demokratikus politikai rendszerek jelenleg átmennek. A „kirekesztés és a gyűlölet ideológiája” ez, amely a tőle és nemzete közösségéhez képest különbözőekben ideális célpontot lát. Az új (vagy más néven poszt-materialista) szélsőjobbot (mint a Front National, az Freiheitliche Partei Österreichs, a Bündnis Zukunft Österreich, a Republikaner, a Vlaams Blok stb.) elkülöníti a hagyományostól (mint az olasz MSI, a spanyol Fuerza Nueva vagy a flamand Vlaamse Militanten Orde), mert az újaknak már nincs meg az az ideológiai háttérük, mint a régieknek.

Tarchi próbálja megtalálni azt a közös pontot, amely a rendkívül heterogén új szélsőjobboldali pártokat mégis összeköti egymással. Már angol elnevezésük szerint is van ilyen (extreme right, far right, right-wing extremism), de a kutatók gyakran egymást is átfedő kategóriákkal tudják csak leírni a jelenséget, mint radikális jobboldal, neofasizmus, jobboldali populista radikalizmus, nemzeti populizmus, neonácizmus vagy csak egyszerűen populizmus. A kutatók általában megegyeznek abban, hogy a „szélsőjobboldali” kifejezés diszkreditálja a pártokat, mert a két világháború közti nácizmussal és fasizmussal, több

százezer ember haláláért felelős államokkal azonosítják őket. Azért is, mert olyan bűnökkel hozzák őket össze, mint fanatizmus, etnocentrikus nacionalizmus, a kizárólagosság, a demokratikus állam megsemmisítésének vágya, antiszemitizmus, az erőszak kultusza stb. Az új szélsőbaloldali pártok legnagyobb többsége azonban általában tiszteletben tartja a képviseleti demokráciát és az alkotmányos rendet. Ma inkább a szimbolikus politizálás, a látványos témák uralják a politikai teret, mert ezzel lehet maximalizálni a szavazatokat.

Ami a szélsőjobb oldali pártok ideológiai sajátosságait illeti, nehéz őket klasszifikálni. S szerintünk ez vonatkozik az általunk bemutatott szélsőjobb oldali pártokra is. Ez azért is van így, mert a szakirodalom több mint húsz fogalmat használ a szélsőjobb oldali megnevezésére, a több mint félszáz jellemvonásból pedig csak öt az, ami az elemzők felénél mindig megjelenik: a nacionalizmus, a rasszizmus, a xenofóbia, a demokrácia ellenzése és egy erős állam iránti igény. Tehát még a neofasizmus sem írja le igazán jól az egyes szélsőjobb oldali pártok igazi lényegét, legfeljebb csak jelzi orientáltságukat.³⁷ A mai úgynevezett „jobb oldali radikalizmus” pedig néhány reális társadalmi probléma bírálata jött létre, mint a multietnikus társadalom, a morális szokások hanyatlása, az egyenlőtlenség, a marxizmus, a bizonytalanság és a párturalom kritikája, a bűnözés, a bevándorlás, a homoszexualitás, az eladósodás, a család szétesése. Általában tehát elmondható, hogy a szélsőjobb oldali bizonytalan identitását és klasszifikációja nehézségét is a legkülönbébb társadalmi jelenségekkel szembeni elégedetlensége okozza. Ez két országban, Ausztriában és Olaszországban is kormányzó erővé emelte a szélsőjobb oldali pártokat. A modernizáció vesztesei (a segéd munkások, a munkanélküliek, a régi középosztályhoz tartozóak, a fejletlen technológiát használók stb.) között ezek a pártok könnyen találnak maguknak szavazókat.³⁸

Az új szélsőjobb oldali jelenségekkel kapcsolatban azonban két ponton megegyezni látszanak a kutatók: először is, hogy nem efemer jelenségről van szó, hanem hosszú távon kell meg erősödésükkel számolni minden európai országban (Magyarországon is), másrészt hogy ebben az esetben általában nem valami archaikus jelenségről van szó tehát, hanem az új társadalmi problémákkal való számvetésről és az ezekre adandó szélsőjobb oldali válaszokról. Ezekben az esetekben már nem a tekintély kultusza, a „másság” iránti intolerancia, az ellenfél fizikai megsemmisítése vagy csupán az antiszemita előítélet a kizárólagosan döntő, hanem a külföldiekkel szembeni ellenérzés, a nemzeti büszkeség és gőg, az egyéni és kollektív biztonságért való aggodalom. S ezt legjobban Tarchi szerint a neopopulizmus

tudja kiaknázni. Ezért az új szélsőjobb leginkább a neopopulizmus jelszavait hangoztatja: a bevándorlás elleni harcot, az egyéni és kollektív biztonságot, az adott ország területéhez való ragaszkodást, a nemzeti identitás fontosságát, a pártpolitika által okozott károk felszámolását (korrupció, szolgáltatások, eladósodás stb.), a munkáserények hangsúlyozását, az áldozathozatalt, a becsületességet, a rendet és a törvények betartását, a globalizmus és hatásainak elutasítását. Céljaikat az elidegenedett átlagember (főleg a fiatalok és a munkanélküliek) nyelvén fogalmazzák meg, számítva csak a józan észre támaszkodók bizalmára, akiket a bürokratikus oligarchia és a fiskális politika végleg elnyom.

Az új szélsőjobb tehát olyan „kényelmetlen vendég” az európai demokráciákban, amellyel hosszú távon kell számolni. Azaz, mindaddig, amíg a radikális szélsőjobboldali pártokat generáló társadalmi, gazdasági és politikai jelenségek fennállnak. S most úgy látszik, ez utóbbiak nemhogy szűnnének, hanem bizonyos tekintetben növekvő stádiumban vannak.

* * *

Itt nincs helyünk az igen alaposan strukturált olasz pártviszonyokat és az erőviszonyokat részletesebben bemutatni.³⁹ Most csak a szélsőjobboldali pártok néhány jellemzőjét elemeztük. Ezek alapján úgy tűnhet, mintha Itáliában az 1990-es változások, amelyek nem függetleníthetőek az eddig részletesen nem is tárgyalt külpolitikai tényezőktől (nevezetesen a volt szocialista országokban lezajlott radikális változásoktól), valamiféle egyértelmű jobboldali fordulatot eredményeztek volna. Ez azonban nem így van. Igaz, új helyzet jött létre sok vonatkozásban, de a baloldali pártok a nagy átalakulások után is megőrizték pozíciójukat. Sőt, olyan jelenség állott elő, amely a második világháború óta soha: Berlusconi, Dini és Prodi után, 1999 és 2000 között baloldali párt, a PDS alakíthatott kormányt Massimo D'Alema vezetésével. A politikai váltógazdaság tehát Itáliát is elérte. Ebben a folyamatban a jobb- és baloldali pártoknak egyaránt szerep jut. A szélsőjobboldali pártok jelenléte természetesen kiváltotta az ellentétes parlamenti pártok, de az ellentétes szélsőségek megerősödését is. A baloldali és szélsőbaloldali pártok bemutatása azonban már egy másik tanulmány tárgya lehetne.

JEGYZETEK

- ¹ A tanulmány az OTKA T 043402 nyilvántartási számú „Radikális pártok Európában” című pályázat keretében készült.
- ² Az olasz politikai rendszer lényegének és átalakulásának részletes leírását lásd: Bernard Gaudillère: *Le régime politique italien* (Paris, 1999. Presses Universitaires de France) című könyvében. Ugyancsak jól tájékozódhatunk az olasz történelmi-politikai változásokról Simona Colarizzi: *Storia del Novecento italiano* (Milano, 2004. BUR) című könyvéből. A magyar szerzők írásai közül használható még e tekintetben Pankovits József: *Az olasz politikai pártok választója a 20. század végén* (Politikatörténeti füzetek, Budapest, 1998. Napvilág Kiadó) című könyve és Barabás Balázs: *Olaszország* című fejezete az *Európai politikai rendszerek* (Budapest, 2004. Osiris Kiadó) című kötetből.
- ³ Giorgio Almirante (1914–1988) a fasizmus idején kisebb funkciókat töltött be, a La difesa della razza (A fajvédelem) című újság felelős szerkesztője, a Saloi Köztársaság idején harcolt a partizánok ellen, majd 1945-ben illegálisba vonult. Fasiszta és rasszista meggyőződése ellenére zsidókat mentett. 1946-ban részt vett az MSI megalakításában, amelynek titkára lett, amely tisztségről 1987-ben mondott le Fini javára.
- ⁴ A pártnak erről a kezdeti időszakáról lásd: Roberto Chiarini: *A Movimento Sociale Italiano - történeti áttekintés*, in: *Jobboldali radikalizmusok tegnap és ma*, (szerk.: Feitl István), Politikatörténeti füzetek, XII., Budapest, 1998. Napvilág Kiadó (második, bővített kiadás), 89–113. old.
- ⁵ Az olasz pártokról, politikai viszonyokról lásd a belga kutató: Bruno Teissier: *Géopolitique de l'Italie* (Bruxelles, 1996. Éditions Complexe) című, valamint Piero Ignazi: *I partiti italiani* (Bologna, 1997. Il Mulino) című könyvét.
- ⁶ A Fini által vezetett (szélső?)jobboldali pártról lásd Chiara Valentini: *Alleanza Nazionale: la componente „storica” del Polo della libertà*, in: *Stato d'Italia*, (szerk. Paul Ginsborg), Milano, 1994. Mondadori, il Saggiatore, 677–681. old.
- ⁷ A holocaustról szóló kijelentését idézi Marcelle Padovani: *Fini le démocrate nouveau est arrivé*, Le Nouvel Observateur (szélsőjobboldali különszám), 2000. március 9–15., 78. old.
- ⁸ A Fosse Ardeatine Olaszországban szimbolikus hely, ahol a náci megszállók 336 olasz hazafit végeztek ki megtorlásul 33 német katona haláláért. Az olasz köztársasági elnök június 2-án, a köztársaság ünnepén minden évben koszorút helyez el a Fosse Ardeatinén.
- ⁹ Jelentősége miatt ezt a kongresszust nevezik a párt történetében „fiuggi fordulat”-nak (Svolta di Fiume).
- ¹⁰ Az 1994-es és 1996-os politikai választások eredményeit lásd: Renato Mannheimer: *Les électeurs italiens et l'offre politique*, in: Ilvio Diamanti és Marc Lazar: *Politique à l'italienne*, Paris, 1997. Presses Universitaires de France, 65–85. old.
- ¹¹ Az interneten a Lega Nordról olvasható oldalakon a régi időket idéző módon a párt bemutatása sokáig Umberto Bossi gyermekkorának („A kis Umberto”) bemutatásával kezdődik, majd rátér baráti kapcsolataira, később politikai tevékenységére. Ma már a Wikipédia hírportálon olvasható életrajza.
- ¹² A Lega Nord történetéről lásd: Davide Aimonetto: *Lega: un po' di storia*, in: *Il Calendario del Popolo, Lega Nord, federalismo o secessione* (különszám a Lega Nordról), 1994. január, 4–9. old.
- ¹³ Idézi Ilvo Diamanti: *Il male del Nord. Lega, localismo, secessione*, Roma, 1996. Donzelli ed. 96. old.
- ¹⁴ Errol ír Ilvo Diamanti: *Lega Nord: un partito per le periferie* (in: *Lo stato dell'Italia*, id. kiad.) című cikkében, valamint Giorgio Galli: *I partiti politici italiani (1943-2004)* (Milano, 2004. Rizzoli) című összefoglaló monográfiájá-

ban.

- ¹⁵ Az olasz politikaelmélet elkülöníti egymástól a neoliberalizmus (mint ideológia és politikai gyakorlat) és a neoliberalizmus (mint szabadelvű gazdaságpolitika) fogalmát.
- ¹⁶ Haider és Bossi viszonyáról lásd: Marcelle Padovani: *Umberto Bossi, le nettoyeur*, Le Nouvel Observateur, 2000. március 9–15., 78. old.
- ¹⁷ Berlusconi mára már könyvtárnyi irodalom áll rendelkezésre. Elképzeléseit mégis legjobban abból a kötetből lehet megismerni, amelyben Olaszország megreformálásával kapcsolatos gondolatait gyűjtötte össze. Lásd: *I discorsi „a braccio” di Silvio Berlusconi. L’Italia che ho in mente*, Milano, 2001. Mondadori.
- ¹⁸ Ha nemzetközi politikai személyiségekkel hasonlítanánk össze az olaszokat (tudva azt, hogy minden összehasonlítás egy kicsit mindig torzít), akkor Berlusconi Margaret Thatcherhez, az 1994 utáni Finit a francia Jacques Chirachoz és Bossit pedig Haiderhez lehetne hasonlítani.
- ¹⁹ Az olasz baloldal változásáról itt nincs szó. Erről lásd egyebek között: Norberto Bobbio, Giancarlo Bosetti, Gianni Vattimo: *La sinistra nell’era del karaoke*, Milano, 1994. Donzelli ed. Reset.
- ²⁰ Az olasz szélsőjobboldali pártoknak a bemutatása során rendszeresen támaszkodunk az internetes Wikipédia független enciklopédia adataira.
- ²¹ A Destra Italiana 2005 júniusában jött létre azokból az új választási konfliktusokból, amelyek ma feszítik a Fini vezette Nemzeti Szövetséget. Ehhez tartozik a neves politológus, többszörös miniszter, Domenico Fisichella is.
- ²² Alessandra Mussolini politikai kultúrája igen cizellált, de egyértelműen szélsőjobboldali. Ő is elutasítja a muzulmán nők fátyolviselését, az araboktól félti az európai identitást. Az Európai Parlamentben is kifejtette, hogy észre kell venni: „egy erős vallásnak, az iszlám támadásának vagyunk kitéve, amely megpróbálja ránk erőltetni saját krédóját, saját szokásait, saját életmódját”. Ezzel a támadással szemben nekünk „keresztény gyökereinket kell gondozni, ápolni”. A nők embertelen módszereknek vannak kitéve, amit „nem tűrhetünk”. Ezért sem támogatja a bevándorlók szavazati jogának megadását és Törökország Európai Unióhoz való csatlakozását. Lásd: *Sotto il burqa soltanto polemiche*, (interjú Alessandra Mussolinivel), Libero, 2004. augusztus 4.
- ²³ Roberto Fiore az 1980-as években Angliába menekült, mert megvádolták fegyveres merényletekben való részvétellel az International Third Position szervezet tagjaként. Később a vádak alól felmentették.
- ²⁴ Az Új Erő főtitkára, Roberto Fiore 2004 decemberében sajtóközleményt adott ki a „kínai invázió” ellen. Ebben bírálja az ellenőrzés nélkül beáramló kínai árutömeget, ami „drámai helyzetet teremt” az olasz kisvállalkozók számára és ezért a kínai áruk vásárlásának bojkottálására szólít fel.
- ²⁵ A két háború közti időszakra emlékeztető „squadrisimo”-ról, fegyveres csoportok támadásáról legutóbb 2004-ben számoltak be az újságok. Bariban tizenöt Új Erőhöz tartozó, erőszakosan fellépő fiatal vetek őrizetbe, akik politikai ellenfeleik találkozóhelyeit verték szét, botokkal és láncokkal bántalmazták a bentlévőket, megfenyegették a bari egyetem tanárát, Luciano Canforát. Lásd: *Bari, retata contro Forza Nuova. Arrestato anche un agente*, La Repubblica, 2004. április 14.
- ²⁶ Lásd: *Forza Nuova non si pente. Comitati civisi in tutta Italia*, La Repubblica, 2004. december 16. Ebben a cikkben az olasz muzulmánok vezetője elleni agresszióról számolnak be.
- ²⁷ A politikus Adriano Tilgher 1947-ben született és 1975-ben tartóztatták le először azzal a váddal, hogy újjá akarja szervezni a feloszlott fasiszta pártot. 1982 és 1987 között ugyanezért ült börtönben is.
- ²⁸ A Nemzeti Szociális Front kifejezetten antikommunista és antikapitalista párt. Erőteljesen bírálja az „Amerika-központú globális imperializmust”, „ra-

dikálisán visszautasítja az amerikai rendszert minden formájában”. Ezért van ellene a baloldali Democratici di Sinistra és a jobboldali Alleanza Nazionale pártnak is, mert ezek politikai és társadalmi kampányukban kifejezetten kollaborálnak az amerikaiakkal. A „planetáris közellenség” szerintük az USA „neokolonialista-imperialista globalizmusában” keresendő. Ezzel szemben a „nemzeti közösség” összefogására van szükség. Az elnyomottak, a kizsákmányoltak, a kismimizettek, a védtelenek pártján kell állni. Ezért egyik legfontosabb célkitűzésük a tulajdon és a „termelőeszközök társadalmosítása”. Saját történelmi és etnikai identitását a nép csak a globális és a kozmopolita oligarchiával szemben lesz képes megteremteni. Forrás: www.frontenazionale.it/liberazioni.asp.

- ²⁹ Marco Ferrazzoli: *La Fiamma tra CDL e Rifondazione Nera*, Libero, 2004. december 12. A Rifondazione Nera a szélsőbaloldali Rifondazione Comunista elnevezésre rimel, annak szélsőjobboldali megfelelője kíván lenni.
- ³⁰ Giorgio Pisanò (1924–1997) részt vett a Salò-i Köztársaságban, majd az MSI vezetőségének tagja lesz, amelyből 1991-ben lép ki. 1972-től szenátor. Több könyvet írt a fasiszmus történetéről.
- ³¹ Az államcsínykísérlet egyik esete az úgynevezett „Golpe Borghese” volt. Az 1969-es milánói Piazza Fontánán történt szélsőjobboldali bombardálás után Junio Valerio Borghese tábornok államcsínyt kísérelt meg, amit a titkoszolgálat emberei hiúsítottak meg. Szakértők mindezt a CIA „feszültségstratégiájának” (strategia della tensione) tudják be.
- ³² François Vitrani: *L’Italie, un État de ‘souveraineté limitée’?*, in: *Le Monde diplomatique*, 1990. december 11.
- ³³ Mások is írnak erről. Lásd: Jean-François Brozzu-Gentile: *L’Affaire Gladio. Les réseaux secrets américains au coeur du terrorisme en Europe*, Paris, 1994. Alban Michel Kiadó.
- ³⁴ Indro Montanelli–Antonio Cervi: *L’Italia del Novecento*, Milano, 2001. Fabbri editore, 508. old.
- ³⁵ Az Ordine Nuovo 1919-től az Antonio Gramsci által szerkesztett baloldali folyóirat, majd napilap címe volt.
- ³⁶ Mario Tarchi: *L’ospite scomodo della democrazia. Populismo e estrema destra nell’epoca della globalizzazione*, Mondoperaio, 2002. július–augusztus.
- ³⁷ A radikális szélsőjobb mai változatait tehát nem elegendő pusztán fasisztának, neofasisztának nevezni, bár ebbe a kategóriába sok más szélsőjobbos jellemvonás is belefér. Mégis, néhány mai értelmezés egyszerűen csak „lefasisztázza” a szélsőjobboldali pártokat, nem véve figyelembe azokat a másfajta, új (szintén szélsőséges) vonásokat, amelyek ezen új változatokat jellemzi. Erről lásd: *Jobboldali radikalizmusok tegnap és ma*, (szerk. Feitl István), Politikatörténeti füzetek XII. id. kiad.
- ³⁸ Bár Tarchival ellentétben én nem szűkíteném le a szélsőjobboldallal szimpatizálók körét a kifejezetten marginalizált társadalmi rétegekre. Egyre inkább megfigyelhető Európában, hogy a szélsőjobb bevándorlásellenes politikája kifejezett szimpátiát vált ki a társadalom legszélesebb rétegeiben. Megfigyelhető például Franciaországban, hogy a bizonytalan, de egyébként baloldali érzelmű választók közül sokan adják szavazatukat a szélsőjobb pártjaira.
- ³⁹ Fontos megemlíteni, hogy a baloldali, szélsőbaloldali, jobboldali és szélsőjobboldali pártokon kívül Olaszországban még számos más párt, mozgalom, tömörülés, koalíció, választási együttműködés is létezik. Csak az említés szintjén utaljunk például a regionalista és autonomista pártokra, mint például az Union Valdôtaine (Valle d’Aosta, 1945–), a Südtiroler Volkspartei (Dél-Tirol, 1945–), vagy a Sardigna Nazione (Szardínia), Partito Sardo d’Azione (Szardínia, 1920), vagy a Partito Umanista. Az olasz politikai rendszerről lásd monográfiámat: Szabó Tibor: *Olaszország politikatörténete és politikai rendszere* (kézirat, megjelenés alatt).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bobbio, Norberto (1990): *Profilo ideologico del Novecento*. Milánó, Garzanti.
- Galli, Giorgio (2004): *I partiti politici italiani (1943-2004)*. Milánó, BUR.
- Ginsborg, Paul (1998): *L'Italia del tempo presente* Torinó, Einaudi.
- Pankovits József (1998): *Az olasz politikai pártok válaszüjtja a 20. század végén*, Budapest, Napvilág.
- Procacci, Giuliano (1990): *Storia degli Italiani*, Róma–Bari, Laterza.
- Salvadori, Massimo L. (2004): *Storia d'Italia e crisi di regime*. Bologna, Il Mulino.
- Sassoon, Donald (1986): *Contemporary Italy. Politics Economy and Society since 1945*. London, New Left Books.